

TALİŞLERDE HALK İNANÇLARI

Yaşar KALAFAT

ÖZET

Talışlar Türk kültür coğrafyasının Azerbaycan bölümünde yaşayan kısmı Şii-Caferi ve İran kesiminde kalanlar ise çoğunlukla Sünni-Hanefi İslam olan bir halktır. Ana dilleri Farsça ağırlıklı olmakla beraber Atlı Göçebe Bozkır Medeniyeti'nin özellikleri hala bariz bir şekilde taşıyan bu halkın ortak "halk kültürü dili" Türkçedir.

Yazıda, Talışların halk inançları; doğum, evlilik ve ölüm gibi başlıklar altında ele alınmış, sosyal yapılanmalarına dair bilgi verilmiş, diğer Türk kültürlü halkların inançları ve sosyal yapılanmalarındaki benzerleri ile karşılaştırılmaları yapılmıştır. Bu münasebetle; Ad Verme, Adak, Geleceği Tahmin, Kısmet Açma, Pir, Ocak, Aşermek/Yeriklemek, Aşure Aşı, Diş, Saç, Tırnak, İlk Adım, Evlilik Toylarına Bereket ve yas gibi konularda dair bilgi verilmektedir.

Yazıda bölge halklarının ana dili ve doğma din veya mezheplerindeki farklılığa rağmen birlikte yaşamının doğal bir sonucu olarak ortak bir kültür coğrafyası oluşturdukları, bu coğrafyanın halk kültürü dilinin ortak olduğu bu ortaklığın asırlar boyunca olduğu, korunmasının bölge halklarının var olabilmesi için kaçınılmaz olduğu anlatılmaktadır. Bu mirasın mimarı olan halkların arasında bölüşülmeye kalkılması halinde varislerinin değil Küresel Güç gibi emperyalist yapılanmalarının yararına olacağı mesajı verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Folklor, inançlar, talış.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

FOLK BELIEF IN TALİŞ

ABSTRACT

Talışlar is a folk that some part living in Azerbaijan is Shiite-Caferite and the other part living in Iran is Sunni-Hanefite. Their mother tongue is mostly Persian but their “common folklore language” is Turkish.

In text, it is being told of folklore of Talışlar under the titles of birth, marriage, death, their social structure and comparisons with other Turkish cultured folklore. There is information about Giving names, offering, soothsaying, kismet, father, home, craving foods, aşure, tooth, hair, nail, first step and mourning.

Even though there is difference in language and religion, as a result of living together for centuries ; a common culture geography is created and this common cultural language is most necessary for the existence of folks. Trying to divide this legacy among the folks is only gives benefit to Imperialist powers.

Key Words: Folklore, folk belief, talış

Azerbaycan'da Talışlar Lenkeran, Lerik, Astava ve Masalla'nın bir kısmında yaşamaktadırlar. Azerbaycan ve İran Talışları arasında sadece bir çay vardır. Çayın güneyi İran Talış bölgesidir. İran Talışları Sünni inançlı Müslümanlar iken, Azerbaycan Talışları Şii-Caferi inançlı Müslümanlardır. Talışlar arasında Sünnilik ve Şiilik zemininde kız alıp vermek adeta faciadır. “Sünni ise nebade / verilmez, Şii ise verilir.”¹ Bizim evvelce birisi Azerbaycan ve diğeri de İran Talışları olmak üzere 2 çalışmamız olmuştu.²

¹ Kaynak Kişi; Ganire. Şama Orta tahsilli 57 yaşında, ev hanımı

² Yaşar Kalafat, "Atlı Bozkır Medeniyetinin Anadolu İran ve Azerbaycan'daki İzleri", Türkmenistan Medeniyetine Araştırma Merkezi, **Bozkır Medeniyetinin Günümüzdeki İzlerini Araştırma Sempozyumu**, Bişkek, 2002; **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, Berikan yayınları, C.IX-X**, Ankara, 2007 Sh. 65–82); "Azerbaycan Halk Sufizmi ve Lenkeran Folklor Müşaveresi", **Güney Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, Sh. 102–147

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Azerbaycan'da 1 milyon civarında Talış yaşamaktadır. Talışçe çıkan günlük bir yayın organı veya süreli yayın yoktur. Türkçe Farsça karışımı olan veya Farsçanın bir lehçesi Azeri Türkçesi karması olan Talışçe bir eğitim dili değildir. İlkokulun 4. sınıfına kadar Talışçe eğitim verilir.³

Talışlarla ilgili derlediğimiz halk inançları ve onların karşılaştırılmalarına geçmeden evvel, Talış kelimsinin etimolojisine dair şahit olduğumuz bir tartışmayı paylaşmak istiyoruz. Bu izaha göre Tal=dal, Dadaloğlu'ndaki Daldaloğlu gibi veya diğer izahdaki Dadaloğlu Dedeloğlu açıklamasında olduğu gibi. Tal=Dal, geyiğin dalı boynuzu anlamında olduğu gibi. Tal-Tel, Tel-Terek, Terek=Ağaç'tan hareketle Terekeme-Ağaçeri-Tahtacı'dan hareketle Tal-iş dal, ağaç işçiliği yapan ağaç işçisi. Telek, tavuğun veya kuşun kanadının bir bölümü, Tavus kuşu teleği gibidir Kaz teleğinden ocağın altı temizlenmez, ocak kültüründen mi, kazın mitolojik boyutundan mı? Kutsanmışlık anlamında başına telek takmış olmak.

Lerik Talışlerinde halkın çoğunluğu Şii iken Sünni inançlı olanlar da vardır. İslam'ın bu iki kesimi aralarında iyi anlaşılır. Şii inançlı Müslüman aileler Sünni İnançlı Müslüman aileye kızlarını '**İmanı Sadık**' ise verirler. Hristiyan aile ile İslam'a girmesi kaydı ile kız verilir, alınır. Dünyaya gelecek çocukların Müslüman olmaları şartı aranır. İnanca göre 'Hristiyanlara kız vermemek Allah'ın kararıdır. Talışlar Müslüman olup Talış olmayan ailelere soyu soppu belli ise kız verir ve alırlar.⁴

Talış toplumunda aşiret yapısı hâkimdir. **Heyderan, Mirmehitiyan, Cihangiran, Bahşian, Sultanhan / Sultanlılar** gibi aşiret ve tayfaları vardır. Talışlarda **Bektaşî** inançlı kesim yoktur. Kendilerini **Kızılbaş, Ehlibeyt, 12 İmamlı, Caferî mezhepli, Safevîler** soyunda ve yolunda **Haydar Musevîler** olarak bilmektedirler.⁵

Lenkeran Talışlerinde kısmeti çıkan kıza babası, evleneceği genç konusunda kanaatini nadire sorar çok kere sormaz. Bir erkeğin bir eşi olur. Eşinden boşanan veya eşi aniden ölen erkek ikinci evliliğini yapabilir. Geçmişte kayın ve ehtiler arasında çocuk sayısı konusunda bir yarı olurdu şimdilerde kalmamıştır.⁶

Lerik Talışlarında bir anadan 13–19 kadar çocuk olabilir. Çoğunluğun 10 çocuğu vardır. 5 çocuklu Talış ailesinin çocuğu var sayılmaz. Talışlarda 4 eşlilik de görülür çok kere 2 avratlı / eşli

³ Kaynak Kişi; Musa Rıza Talış

⁴ Kaynak Kişi; Musa Rıza Talış

⁵ Kaynak Kişi; a.g.ş

⁶ Kaynak Kişi; Elnar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

olunur. Talişlarda kız kaçırma yöntemi ile evlilik olur. **Kan davası** ise eskiden daha çok olurdu.⁷

Talişlarda gelin oğlanın babasının evine iner. Daha sonra kendi evine geçer. Bu arada toplu yemek yenir. Evler arasında fazla menzil yoktur, menzilleri ayrı olur.

Talişlarda hamile hanımın kızı mı oğlunu olacağını anlamak için ona her gün bir hurma yedirilir. Bu arada gelinin hiç haram yememiş bir kimse olması gerekir. Göreceği rüyada kızı veya oğlu olacağını görür inancı vardır. Bebek bekleyen kadın izinsiz bir şey yitemez içemez, habersiz bir şey yiten gelinin bebeği ileri de abırsız, hayâsız olur inancı vardır. **Yeriklemek** de çok önemsenir. Yerikleyen kadına yeriklediği şey düşmanda da olsa istenilip verilmeli ve bu isteye düşman da anlayış göstermelidir. Aksi halde vermeyen kimse **günah iyesi /günah sahibi** olur.

Talişlarda çocuğu yaşamayan anne, çocuğunun yaşaması için çocuğunu çok çocuklu anneye bir merasimle sembolik olarak satar. **7 oğlu** olan anneye hiç oğlu olmayıp sadece kızı olan anne, ölmesi beklenen oğlunu gizlice verir. Çocuğu alan anne o çocuğun **manevi annesi** olur. Çocuğu yaşamayan aile çocuğu yaşayan aileden ödünç **beşik** alır.⁸

Bu satışta satın alan kara iyelere veya çocukların ölümüne yol açan kara iyeye karşı mukavemeti olan anne tipidir. Çocuk satıldıktan sonra yeni sahibi tarafından koruma altına alındığı inancı vardı. Bu inanç ve uygulama, **çocuk satma** Anadolu Türk kültür coğrafyasında da vardır.⁹

Lerik Talişlerinde ilk çocuğa adını atası / babası koyar. Daha sonraki çocuklara adlarını dedeler, atalar koyarlar. İsimler İslami kaynaklardan seçilir. **Ehlibeyt** isimleri ağırlıklıdır. Tek kelimeli isim pek olmaz. Abbas Kulu, Ali Kulu, isimler konur. Ömer, Osman gibi isimlere pek rastlanmaz, bu isimlerin nadiren koyulduğu olur. Ad konulacağı zaman **'konaklık'** verilir. Ad konulanda çocuğun sağ kulağına **ezan** ve sol kulağına ise **gamet** okunur. Şahadet getirirken Sünni İnançlı Müslümanların şahadetine ilaveten 'Ali yel Veli Ulah da denir.¹⁰ Bazı yörelerde ise çocuğa doğumunu 6. gününde yaş günü yapılır. **Ad gününde** nezir verilir. Sofra açılır, mollalar getirilir. Yasin okunur, molla çocuğun kulağına kelime-i şahadet okur isim babasının

⁷ Kaynak Kişi; a.g.ş

⁸ Kaynak Kişi; Ganire Şama, Orta tahsilli 57 yaşında ev hanımı

⁹ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Babil yayınları, Ankara, 2006 5. baskı, Sh.141-149

¹⁰ Kaynak Kişi; Musa Rıza Taliş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ismi ile birlikte zikredilir mesela Oktay İbni Teyyip şeklinde ve 3 defa tekrarlanır. İsimler Kuran'dan molla tarafından seçilir. Ad diri bir adamdan alınmış ise, o adamdan helallik alınır ve adı veren, 'Adının hayrını görsün helâlî hoş olsun' der. Helâlîği alınmayan ismin hayrının görünmeyeceği inancı vardır. Böyle hallerde mecbur olunur ad değiştirilir tekrar molla çağrılır isim yenilemek için merasim tekrarlanır Daha evvel dünyaya gelip ölen kardeşinin veya ölmüş babasının ismi yeni doğan çocuğa, ölenin ismi yaşasın diye verilecek ise, Bunun için ölenin ruhuna Kur'an okunur. İsmi ilk sahibinden helâlik alınır. Ad 6. günde konulurken sahibine düşmez ise 40 güne kadar değiştirilebilir. İsmi ilgili kişiye düşmesi gerektiği inancı vardır. Her ad her kişiye düşmeyebilir.¹¹

Lenkeran Talişlerinde '**Çile kesme**' uygulaması yapılır. Yaşlı bir ailenin evinden, cenaze evinden geliniyor ise, eve kırkı çıkmamış bir çocuk gelmiş ise, o günlerde hayvan balalar ise / hayvanlar doğun yapmışlarsa, evin çocuğu **Çileye Düşer**. Çileye çıkmaktan kurtulmak için **çile kesme** yapılır. Mescidin hayatındaki sudan alınır çocuğun başı kibleye döndürülür getiren su çocuğun başından dökülür. Çile kesilirken, 3 defa, 'Ölü ile doğum yapan hayvanla, **zahi avratla** çileye düşmüşsen çileni kesirem/kesiyorum' denir.¹²

Lenkeran Talişlerinde Çile'ye düşmüş anne ve çocuğu için köhne paslı **mismar / mih** ve **kırkaçar / kırk anahtarı** kapının çerçevesi ile birleştiği yere koyulur. Bunların üzerlerine yukarıdan su döker aşağıdan bu suyu toplayıp getirip kırka düşmüş anne ve balasının başları kibleye döndürerek başlarına dökerler ve 'İtle **kurtla**, ölü ile diri ile her ile çileye düşmüşsen çilemi kestim' denir. Bu ifade Talişça ve Türkçe söylenir.

Talişlarda de çocuğun ilk çıkan dişi için **Hedik** yapılır. Hedik ne kadar çabuk pişerse çocuğun yeni dişinin o derece çabuk çıkacağına inanılır. Körpenin / çocuğun **ilk saç**ı yaşında kırkılır / traş edilir ve bu **saç** çocuğun yastığının içine konulur. Kesilen **tırnak** yere ve bilhassa ocağa kesinlikle atılmaz. Büyüklerin de saçları yere saçılır ise başlarının ağrıyacağına inanılır.¹³ Sokulur veya yere basılır / gömülür, atılmaz,

Lenkeran Talişlerinde çocuğun tırnakları bir boş kabın konulmuş pirinci üzerine kesilir. Kesilen tırnaklar bu kapta toplanır. **İlk tırnağı** kesene çocuğun babası veya dayısı bir halat / armağan verir. Bu

¹¹ Elnar, 30 yaşında Ortaokul mezunu, Lenkeranlı

¹² Kaynak Kişi; Elnar

¹³ Kaynak Kişi; Ganire Şema

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

tırnaklar dipçekli/köklü bir **gül ağacının** dibine dökülür. Çocuk bir pire adanmış ise, vakti gelince saç o pirde kesilir ve saç orada gömülür.¹⁴

Lenkeran Talişlerinde ilk dişin yeri kabarıda **Diş aşısı / Hedik** pişirilir. Diş hediği yedi eve paylanır / dağıtılır. Hedik gönderilmiş evden hedik tabağı boş gönderilmez, o tabağa çocuk için bir hediye konur. Çıkan, çürüyen ilk diş dama atılır ve

'**Serçe** serçe

Gelen yıl / gelecek yıl bu vakit

Bana teze / taze diş getir"denir.

Lenkeran Talişlerinde yürüyen uşağın çabuk yürüyebilmesi için çocuk, hazır zembil / lığ zembile konulur ki kişiden birisi zembilin bir kulpundan diğeri ise diğer kulpundan tutar, 7 **kapıdan** gezerek o kapılardan zembile bir şeyler konulmasını sağlarlar. Toplanan bu yiyeceklerin pişirilip çocuğa yedirilmeleri halinde çocuğun yürüyeceğine inanılır.¹⁵

Lerik Talişlerinde kesilen **saç** bükülür çardağın veya evin uygun bir kovuğuna

Lenkeran Talişlerinde kismetinin açılmasını isteyen kız, 'su üstüne çay başına gider. Su çarşambasına katılır. Bunun için kismet bekleyen kız çarşambada subaşında iken, bir oğlan uşağı gelip, onun üzerine su serpmeli / çilelemeli ve 'gelen yıl kendi evinde subaşına gidesen' demelidir.¹⁶

Talişlarda genç kızların kismetlerinin açılması için **Muharremlikte** / Muharrem ayında, kızlar **ihsan yemeğine** gidince, toya / düğüne gider gibi süslenir, bezenir kismetleri için dua ederler.¹⁷

Lenkeran Talişlerinde başlık parası ayrı ve süt pulu / süt payı ayrıdır. Başlığı toyun hazırlığı döneminde oğlan evi kızın babasına verir. Bu esnada kız babası oğlanın elçilerine 'Kızım satılık mal değil ki, gücün neye çatarsa / yeterse getir, al' der.¹⁸ **Başlık parası** ile **Süt hakkı** diğer Türk kültürlü halklarda da farklıdır.

Göçen kıza / gelin olan kıza, yengesi honça hazırlar honçada oğlan ve kız için yiyecekler vardır. Nevruz honçası gibi süslü ve içinde tatlılar da olur. Nişanlı kıza nevrüzde çarşambada hediye tepsisini, içi pişirilmiş yiyeceklerle dolu bir torba ve torbanın ağzında

¹⁴ Kaynak Kişi; Elnar

¹⁵ Kaynak Kişi; Elnar

¹⁶ Kaynak Kişi; Elnar

¹⁷ Kaynak Kişi; Ganire Şama

¹⁸ Kaynak Kişi; Elnar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bir kızıl / altın gönderilir. Kızı oğlan tarafına teslim eden kimse kızın alınından öper ve oğlan tarafından nemer / hediye alır.¹⁹

Talişlarda kaza belayı savıp savuşturmak için 7 adet **boncuk** yukarıdan boynun altından içeriye alınır aşağıdan çıkarılır ve bu işlem 7 defa tekrarlanır. Yakılan üzerliğin tütsüsü gezdirilir ise, dolaştırılan yerlerde Allah insanları kaza ve beladan korur inancı vardır.²⁰

Talişlarda gözü değen, nazar eden kimsenin **ayakkabısı** göze gelen kimsenin başının etrafında 3 defa sağdan başlanılarak dolaştırılır ise nazarın geçeceğine inanılır. Ayrıca nazara uğrayan veya korkan kimsenin tüfeğin kayışından geçirilmesi halinde nazarın veya korkunun geçeceğine inanılır.²¹ İran Türk Kültür coğrafyasında Kaşkailer'deki bir inanca göre avın bereketli olması için talişlardaki boncuk uygulaması tüfekte yapılır. Yani **tüfek** genç kızın göğsüne yukarıdan sokulup aşağıdan alınır. Böylece avın bereketine inanılır. Tüfek de diğer silahlar gibi kara iyelere karşı koruyuculuğu ile bilinir. Al karısına karşı da silah ve bu arada tüfeğin koruyuculuğundan yararlanır. Tüfeğin kayışının bir tarafından diğer tarafına geçmek, tüfeğin koruduğu âleme geçmek tüfeğin koruyuculuğuna girmek demek olmalı. Ayrıca **ayakkabının** başın etrafında 3 defa dolandırılması bir **başına dönme** veya döndürme olayı mı?

Taşın, ağacın kovuğundan geçmek, geçebilmek inancı da tüfek kayışı inancı ile bağlantılıdır. Bu uygulama aynı zamanda bir imtihan kişinin kendisini günahları il tanınması yüz yüze gelmesi olayıdır. Sanyan'daki **Pir Sengi** Köyündeki taşın deliğinden herkes geçemez. Anadolu Türk kültür coğrafyasında da bu şekilde taşlar vardır. **Hacı Bektaş Veli**'deki **Delikli Taş**, **Yedi Uyurlardaki**, **Delikli Kaya** bunlardandır.

Taliş halk inançlarında da Pir'in türbesi etrafında dolanma vardır. Şifa bulması istenilen hasta ağır ise veya çocuk ise bunlar sırtta ve kucakta taşınırlar. Bir için adak olarak bir koç veya benzeri adanmış ise o da **tavaf** esnasında dolandırılır.

Mümin Suresi'nin 7. ayetinde; '**Arş**'i yüklenen ve bir de onun çevresinde bulunanlar (melekler), Rablerini hamt ile tespih ederler. O'na iman ederler müminlerinde bağışlanmasını isterler.; Ey Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tövbe eden ve senin yoluna gidenleri bağışla onları cehennem azabından koru!'(derler.)

¹⁹ Kaynak Kişi; Ganire Şama

²⁰ Kaynak Kişi; Ganire Şama

²¹ Kaynak Kişi; Ganire Şama

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bu surede miktarları dört olarak belirtilen ve kıyamette sekize çıkacak olan! **Hamele-i Arş** diye bilinen arşın korunma ve tedbirine memur olan arşın çevresindeki meleklerin arşı tavaf ederek; aynı sürenin 9. ayetinde;

'Bir de onları her türlü kötülüklerden koru. O gün sen kimi kötülüklerden korursan muhakkak ki onu rahmetine mazhar etmiş olursun. Bu en büyük kurtuluştur' buyrulmaktadır.

Bu ilahi duyurularda, hamt ile tespih etmeyle, tevhit eden ve Allah yoluna giren müminlerin bağışlanmaları ayrıca her türlü kötülüklerden korunmaları isteği vardır.

Bu istek, arşın korunması ve tedbiri ile görevli melekler tarafından yapılmaktadır ki, bunlar arşı tavaf ederler.

Halkın uygulamalarında şahit olduğumuz tavaf; pir kabirlerinin ve mescitlerin etrafında, od / ocak etrafında, bazen hane, mezarlık veya yerleşim yeri etrafında bazen de korunmak istenilen kıymet verilen veya hasta olan kişi etrafında olmaktadır. Pir, Od / ocak, mezarlıklar veya diğerleri Allah'ın lütfüne mazhar olmuş arzın parçaları olarak mı algılanıyor? Azerbaycan'da pir için, Anadolu'da da camiler için Allah evi inancının olduğunu biliyoruz.

Halk, şifa dileğinde bulunarak hastasının da etrafında dönmektedir. Ayette buyrulan kötülüklerden korunma rahmet ve kurtuluş talebinde bulunma ile bağdaştırılabilir mi?

Sadaka verilirken, ilgili şahıs veya şeyin başında veya etrafında dönülerek verilmiş olmaları, sadakayı bir hamt ve tespih nevi olarak anlamakla izah edebiliriz miyiz?

Talışlarda genç kızın evlenme yaşının gelip gelmediğini anlatan bir söz vardır. 'Köhnede / Eskiden kız papağı atanda yıkılmasa onu ere alarlar/alırlar' Bu ifadeyi biz Anadolu ve Özbekistan'dan Kırım'a dönmüş Türk dilli halklar arasında da gözledik. Daha ziyade geçmişteki bir zihniyetin şakası mahiyetinde idi. Talışlarda kızın evlilik yaşı onun iş görmeye başlaması ile belirlenir. 40 yıl evvel 22 yaşındaki bir erkek 12 yaşındaki bir kız ile evlenebiliyordu. Bu uygulamaya bugün de rastlanabilmektedir. Talışlarda evlenecek kızın eş namzedi konusunda kanaatini soran ve sormayan aileler vardır. Kıza kanaati sorulunca sukut ederse damat namzedine razı olduğu anlamına gelir. Nihai hüküm babanın boynuna kalır o en yahşisini bilir görüşü hâkimdir. 'Sükut ikrardan gelir' sözü Anadolu Türk kültür coğrafyasında da yaşamaktadır.²² Gelinin atla aparılması / götürülmesi

²² Kaynak Kişi; Musa Rıza Talış, 50 yazmalarında, El Yazmaları Enstitüsü Türkçe El Yazmaları Bölümünde uzman, Lerik-Visten Talişlerinden

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

çok istenir, atta adeta hikmet aranır. 8–10 kadın bu esnada ufak bir şenlik yapar birisi kaval çalar diğerleri el çırpırlar. Gelin **eşik**ten çıkarılırken yüzüne **ayna** tutulur. Gelinin bohçasına da ayna konulur. Talişlerde **kına** geline, beye ve sünnet olacak çocuğa yakılır.²³

Talişlerde gelin baba evinden **Kur'an-ı Kerim**'in altından geçirilerek çıkarılır. Kur'anı ata / baba, yok ise emi / amca o da yoksa büyük kardeş yukarıdan tutar gelin başını eğerek onun altından geçer. Evin eşliğinden sonra çıkarılır.²⁴ Bu uygulama Anadolu Türk kültür coğrafyasında da vardır. Biz şahsen kardeşimizin kızı baba evinden çıkarken bu uygulamada bulunduk.

Lenkeran Talişlerinde gelin baba evinden çıkarken babası ona
'Evlerde başımı uca / yüce eyle
Dilin lal kor / kör, bir kulağın sağır olmalı
Gittiğin yerde oğlanın babası senin baban
Annesi senin annendir.
Baba evinden ağ gelinlikle çıktın
Kocanın evinden ancak ağ kefenle çıkabilirsin' der.²⁵

Lenkeran Talişlerinde kız baba evinden çıkarken kızın anneannesi veya babaannesi kapının önünde elinde Kur'an durur. Kapıda içinde su bulunan bir kap ve üzerine ters çevrili bir mis kap bulunur gelin misin üzerine çıkar ve kayını onun beline kırmızı lent / Kırmızı bir kurdele bağlar ve bu esnada Azerbaycan'ın diğer halklarında da çok sık görülen²⁶

'Anam gelin kız gelin
Eli yüzü düz gelin
Yedi oğlan isterem

Bir tane de kız gelin' der Şimdi bu tekerleme şekil değiştirmiş 'İki oğlan bir kız isterim' şekline dönüşmüştür. Kızın kayını yok ise damadın emisioğlu bu görevi üstlenir. Gelinin bir koluna kızın diğer koluna oğlanın kardeşi girer ve kayın sonra kayıtır, geri döner. Türk kültürlü halklarda **bekâret kuşağının** bağlanması kız evine ve kızın kardeşi veya amcasının oğlu tarafından yapılırken, Talişlerde kızın kardeşinin böyle bir hareketi yapması sık bulunmaz. Nitekim gelinin gittiği eve gelinin annesi ve babası da gitmezler. Gelinin babası oğlanın toyuna gider vereceği pulu verir ve hemen döner.²⁷

Lenkeran Talişlerinde, gelin oğlan evine geldiğinde ayağına **kurban** kesilir. Gelinin geçeceği merdivenlere **kırmızı ipek** serilir.

²³ Kaynak Kişi; Ganire Şama

²⁴ Kaynak Kişi; Ganire Şama

²⁵ Kaynak Kişi; Elnar

²⁶ Kaynak Kişi; Elnar

²⁷ Kaynak Kişi; Elnar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Merdivenin ilk basamağına bir boş kap koyulur. Bir tabakta da **su** bulunur. Gelin ayağı ile bu suyu döker. Aynı ayağı ile konulan cam kabı kırmalıdır. Kıramaz ise sakın **hayâli gelin**, paramparça ederse, **dilli gelin** olarak kabul edilir ve eve batacağına / şamata getireceğine inanılır. Gelin öz odasına girince, kaynanası onun başının üstünde çörek keser ve 'ayağın hayırlı olsun' der. **Çörek kesme** bir inançtır. Gelinin eli bala batırır. Ballı parmak sırayla kaynananın ve baldızın ağzlarına ve sonra da kapıya sürülür. Gelinin ballı eli oğlanın giyilmiş ölmeği ile silinir. Daha sonra geline 'hoş geldin' denilir ve odasına davet edilir. Hemen o gün gelin oğlanın ayağına basar. Lenkeran Talişlerindeki bir halk inancına göre ilk gün gelin kocasından dayak yerse, o gelin 'erinin hürmetini çöhlü/çoklu saklar' eşine çok saygılı davranır.²⁸ Baldızın ağzına gelinin bal çalması ile **baldız** kelimesinin etimolojisi arasında bal ve kız bağlantısı kurulabilir mi düşündük.²⁹

Mehebet Paşayeva Azerbaycan halk kültüründe **çörek kesmek** olarak bilinen inanç ve uygulamayı incelerken Azerbaycan'ın çeşitli halk kesimlerinden örnekler almakta ve bunun anlamının mürtlük, dostluk, rızıklı çörekli bir ömür dilemek olduğunu belirtmektedir.³⁰

Lenkeran Talişlerinde, gelinin kınası oğlan evinden getirilir kına yakılırken gelinin yüzü kıbleye döndürülür. Gelinin önünde bir ayna, bir kapta su ve suda bir iğne olur. **Kına** hazırlanırken bu suyun içerisine, **sancak** türünden şeyler atılır ki **şeytanın** eli dokunmasın. Böyle gelinler için, 'kınasına eşi eli dokunmuş' denir.³¹

Lenkeran Talişlerinde **kına** yakılırken gelinin başına / yanına bir çocuk konur. Çocuk kınayı kaçırmaya çalışır. Çocuğa para verilerek kına ondan kurtarılır. Gelinin hem eline ve hem de ayağına kına yakılır. Gelin o gece kına ile yatmalıdır. Kınanın artanını bekâr oğlanlar beye / damada götürürler. Bey kendisine kınayı getirenlere para verir. Beyin elindeki kınada kızın isminin baş harfleri yazılı olur. Kıza gönderilen **koça** da kına yakılır bu hayvanın boynuzlarına kırmızı kurdele bağlanır.³²

Lenkeran Talişlerinde gelinin çeyizinde **Kur'an** hükmen / muhakkak bulunmalıdır. Ayrıca 6 adet **cay namaz / seccade, tespimler** bulunur bunlardan kaynata ve kaynanaya muhakkak çatar / ulaşır

²⁸ Kaynak kişi; Elnar

²⁹ Kaynak Kişi; a.g.ş

³⁰ Muhabbet Paşayeva, "Azerbaycan Toy Merasimlerinde ayinlerin Rolü" **Folklor ve Etnoqrafiya**, 2005 S.5 Sh. 71-75

³¹ Kaynak Kişi; a.g.ş.

³² Kaynak Kişi; a.g.ş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

diğerleri de, gelenler için kullanılır. Çeyizde **elek, süpürge, sofratahtası** bulunmaz götürülmez uygun düşmez.³³

Lenkeran Talişlerinde toydan evvel kız evinden oğlan evine 3 bavul gelir. Bunlardan birinde elbise türü şeyler, birinde çukalata türü şeyler üçüncüsünde de keza şirniyet olur. Bunların tamamı götürülür yenilir içilir giyilirler. Kız evine gidilirken **vağzala havası** çalınır. Kız evi beyin **sağdıçına** ve **soldıçına** hediyeler verir. Davetin ilk davetiyesini alan davetiyeyi getirene hediye verir.³⁴

Talişlarda de kapının arasında Astana'da / eşikte el tutulmaz, durulmaz ya içeri girilmeli veya dışarıya çıkılmalıdır. Bu inanca riayet edilmez ise, dalaş olur kavga çıkar inancı vardır.³⁵ Bu inanç ev iyesi ile ilgilidir. **Ev iyisinin** kapı eşinin altında olduğuna, evi daha ziyade buradan koruduğuna inanılır. Eşiğe basan kişi onu incitmiş olmaktadır. Bu inan Türk kültürlü halkların hepsinde yaşmaktadır.³⁶

Lenkeran Talişlerinde gelinin eli **bereketli** olsun diye, gelinlik döneminin ilk 3 günü geçtikten sonra sabahleyin gün doğmadan **su kuyusuna, tandıra, ocağa** ve **hamama** baba evinden getirdiği parayı koyar. Bu pulu geline balaca bir oğlan uşağı, **buluğ yaşına** girmemiş bir çocuk getirmelidir.³⁷

Talişlarda akşamdan sonra gün batıca yemeli / yenilecek şeylerden bilhassa **ekmek**, un, süt, katık / Yoğurt, bazı yerlerde para verilmez, evin **bereketinin** kaçacağı inancı vardır.³⁸

Bu tür şeylerin gün batımından sonra verilmemesi, gün / güneş kültü ve gün ile ilgili inançlarla ilgili olmalı. **Gün** battıktan sonrası için **şer vakti vak** olarak bilinir. Birçok şey yapılmaz veya sınırlanır. Kara iyelerin aktif oldukları dönem olarak bilinir. Kara iyeler ışığı değil karanlığı faaliyetleri için daha uygun bulmaktadırlar. Süt un ve benzeri besin maddelerine Ağagartı tabir edilir ve Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında çok yaygın bir inançtır. Diğer Türk kültürlü halklarda da bu benzeri inançlar vardır. Anadolu Türk Kültür

³³ Kaynak kişi; Elnar

³⁴ Kaynak Kişi; Elnar

³⁵ Kaynak Kişi; **a.g.e.**

³⁶ Abdurrahman Güzel-Yaşar Kalafat, "Vatan Duygusunun Türk Mitolojisindeki Yeri ve Türk Halk İnançlarındaki İzleri", **Türk Halk Kültüründe Milli Mücadele 1.Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri** '19-22 Temmuz 2005' Sh. 18-21

³⁷ Kaynak Kişi; Elnar

³⁸ Kaynak Kişi; Ganire Şama

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Coğrafyasında süt, sirke, hamur gibi mayalanan ve mayalanarak artan gıdalar da akşamdan sonra verilmek istenilmez.³⁹

Lenkeran Talişlerinde gelin 3 günlük olunca, bütün ev halkı toplanır, başındaki yağlığı ile gelin onların elerine **gülüp / gülsuyu** döker. Diğer elinde bir kap vardır eline gül suyu dökülen ailenin fertleri bu kaba kızıl / altın veya pul / para koyarlar bu altın ve paralar geline çıkar / gelinin olur. Sabahleyin **süt vakti** gelin seher yemeği sofrasını hazırlar, gelin kaynata ve kaynanasına günaydın der. Onlar da geline çok sağ ol gelin hoş gelmişsen, elin ayağın bereketli olsun söz dinle, yeni hayatın hayırlı olsun, derler. Gelinlerin çok konuşmaları makbul değildir. Çok konuşan gelin istenilmez. Böyle gelinlere '**yüzlü gelin**' denir.⁴⁰

Talişlarda akşamdan sonra evin çöpü **eşik**ten dışarı dökülmez, evin bereketinin kaçacağına inanılır. Akşamdan sonra eşiye / eşikten dışarıya sıcak su da dökülmez meleklerin yanabileceklerine ve bunun da dökmenin hayrına olmayacağına inanılır.⁴¹ Bu iki inancın her ikisi de Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Anadolu'da akşamdan sonra dışarı dökülecek **sıcak su** yun meleklerin değil de cinlerin, kara iyelerin yanabileceğinin inanılır ve onların muhtemel zararlarından korunmak için gece dışarıya sıcak su dökülmesinden kaçınılır.⁴²

Talişlarda akşamdan sonra **hamile** hanım eşikten dışarıya çıkarılmaz. Mecburiyet var ise onun ardı sıra bir uşak / çocuk da gitmelidir.

Talişlarda de diğer Türk kültürlü halklarda olduğu gibi **Ebem Kuşağı** ile ilgili inançlar vardır. Yağmurdan sonra güneş çıkınca gökyüzünde görülen ebemkuşağının yere yakın olduğu yerde kızıl / altın olduğuna inanılır.⁴³ Anadolu Türk kültürlü halklarında ebemkuşağının altından geçenin muradının olacağı, cennet gidebileceği, kız ise erkek olabilebileceği gibi inançlar ve görülünce söylenen tekerlemeler vardır. Bazı yörelerimizde onun ismi **Fatma Nene Kuşağı**dır.⁴⁴

Talişlarda de oruç Nezir edilir ve buna '**Niyet Orucu**' denir. Konuşmama orucu yoktur ama şu kadar zaman oruç tutacağım denir.

³⁹ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri** 5. baskı Ankara, 2006 Sh.37-51

⁴⁰ Kaynak Kişi; Elnar

⁴¹ Kaynak Kişi; Ganire Şama

⁴² Yaşar Kalafat, **a.g.e.** Sh. 37-47

⁴³ Kaynak Kişi; Ganire Şama

⁴⁴ Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara, 2007, Sh. 26, 28

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Ayrıca, 'çocuğum olur ise, onu **7 yıl** şunun bunun paltarı / giysisi ile saklayacağım' diye niyet edilip uygulamaya konulur.⁴⁵

Lerik Talişlerinde ilk çocuğun doğumunda muhakkak **kurban** kesilir. Nezir kurbanı ise, nezir var ise kesilir. Çocuk Müslüman olunca / Sünnet olunca **kapıda kurban** kesilir. Konaklık / ziyafet verilir. Askere gidilince de **konaklık** verilir. Askerlik münasebeti ile kurban Nezir edenler de olur.⁴⁶ Lenkeran Talişlerinde oğlan çocuğu isteyen aileler ziyarete giderler Oğlan çocuğu olana kadar çocuk yapmaya devam edilir. Uzun süre kız olunmasından sonra dünyaya gelen erkek çocuğu için muhakkak dini merasim, kutlama yapılır. Artık kız istenilmiyor ise son kıza **Pesti / Besti** Talişçası **Vesti** ismi konulur.⁴⁷

Lerik Talişlerinde Uşağa kalmayan, uşağı yürümeyen ana ona nezir vurur / adar ve uşağı pire götürür. **H. Fatima/Fatma**'nın adına ihsan eder. Buna **'Nene-i Fatime İhsanı'** denir. **Abel hava iç'e** kâh name kâh da gömlek gönderiler. **Kerbela**'ya ziyarete çocuk gömleği gönderilir. O gömlek Ebulfeyz Ağanın Kabri üzerine koyulur. Onun yakası açılır ise nezir sahibinin evladı olacağına inanılır.⁴⁸

Lenkeran Talişlerinde çocuklar çocukları yaşamayan anneler, son çocuklarında dünyaya çok çocuk getirmiş olan annenin ismini söyleyerek bu çocuğun o kadına ait olduğunu söylerler. Çocuk dünyaya gelince çok çocuklu anneye verilir ve o anne çocuğu 3 defa kendi eteğine koyar kaldırır. **7 kapıdan** nezir yığar biriktirdiği, topladığı bu para ve mallar çok ise kendisi bir nezir verir az ise bunlarla ihsan eyler. Böyle çocuklara Allah Şükür, Allah Verdi, Allah Veren gibi isimler koyar. Bu tür isimler çok sonra gelen erkek çocuklara verilir.

Lenkeran Talişlerinde balanın yaşı tamam olunca balanın saçını kırkan nene, saçı balanın dayısına satar ve halatını, armağanını verir. O **saç** bala evleninceye kadar saklanır göçünce de onunla gider.⁴⁹

Lerik Talişlerinde çocuğun **ilk saçı / ana saçı** 1 yıl bekletilir yaşında kesilir. Saçı kesene halat / armağan verilir. Armağan verilirken bu saç gümüşle tartılır armağan olarak gümüş verilir.⁵⁰

Lerik Talişlerinde özel bir **kirvelik** kurumu yoktur. Bununla beraber sünnetin kesilen parçası atılmaz toprağa gömülür. **Mamacan /**

⁴⁵ Kaynak kişi; Ganire Şama

⁴⁶ Kaynak Kişi; Musa Rıza Taliş

⁴⁷ Kaynak Kişi; Elnar

⁴⁸ Kaynak Kişi; a.g.ş.

⁴⁹ Kaynak Kişi; a.g.ş.

⁵⁰ Kaynak Kişi; a.g.ş.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Ebenin çocuğu alınmaz. Ebe kimlere ebelik yapmış ise onların annesi ve çocukları da kardeşleridir. Böyle olunca doğal olarak nikâh düşmez. Sütannelik kurumu da vardır. **Sütanne** tesadüfen oldu ise yani çocuk bir defaya mahsusu emdi ise o türden sütannenin çocuğu ile evlenmek olur. Ancak süreklilik arz eden bilinçli bir sütannelik söz konusu ise bu takdirde kardeş olunmuştur ki nikâh düşmez.⁵¹

Lenkeran Talişlerinde bebeğin **göbek bağı** da altıncı gününe kadar yatağının altında saklanır. Daha sonra ileride büyüğünce hangi mesleği seçmesi isteniyor ise, o meslekle ilgili mesela okul, askeri birlik gibi bir binanın duvarının altına bastırılması, gömülmesi sağlanır.⁵²

Lenkeran Talişlerinde çocuk dünyaya geldiğinde çimdirilir '**Paklık salâvati**' verilir. Bunun için;

'Paklık guslü verirem

Vacip gurbeten İllallah' der 3 defa salavat getirir Bu uygulama 200. 30. ve 40. günü yapılır 40. günü işlem tamamlanmış olur. 40. günü çocuğun bütün organlarını tamamlanmış olduğu inancı vardır.⁵³

Talişlarda **hamur** yoğuran bir hanımın hamuru hamur teknesinden dışarı sıçrar ise, dışarı düşen o hamur parçası muhakkak tekrar tekneye konur. Aksi halde hamurun bereketinin, kısmetinin kaçabileceğine inanılır. Ayrıca hamurun teknedeki sıçraması yahşi / iyi haber olarak algılanır.⁵⁴ Sarıkamış'taki Kuzey Kafkasyalı halklardaki bir inanca göre hamur teknesinden dışarıya hamur sıçrarsa veya yemek yenirken yiyenin lokması elinden düşer ise, bu hamur ve lokmanın eve gelmek üzere olan bir misafirin kısmeti olduğuna, bir misafirin geleceğine inanılır.⁵⁵

Talişlarda de Türk kültür coğrafyasının diğer halkları gibi sağın soldan daha itibarlı olduğuna inanılır. Sağ kulak seslenir ise / çınlarsa hayır habere ve **sağ** elin içi kaşınırsa pul / para geleceğine inanılır. Süpürge kapının ağzına / eşiğine konulur ise kavga çıkacağına inanılır.⁵⁶ Azerbaycan'da şer vahtı ev süpürülmez 'Hakas Türklerindeki bir inanca göre, akşamdan sonra kut / hoş bahtlık diye bilinen ruhlar yukarıdan aşağıya inerler. Bu itibarla gece ev süpürülmesi veya evden

⁵¹ Kaynak Kişi; a.g.ş.

⁵² Kaynak Kişi; Elnar

⁵³ Kaynak Kişi; Elnar

⁵⁴ Kaynak Kişi; Ganire Şama

⁵⁵ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları**, Babil yayınları, 5. baskı, Ankara 2006.

⁵⁶ Kaynak Kişi; Ganire Şama.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bir şey verilmesi bu kutlarında dışarıya atılmaları anlamına geleceği için uygun bulunmaz."⁵⁷

Talişlarda eri / kocası ölen hanım en az bir yıl evlenmez. Ölmüş eşini veya bir yakını rüyasında gören bir Taliş, 'o **rüyanın** hasiyeti uygunlaşır / rüyayı yaşımı ile yorumlar ve ona göre rüyasına giren kimsenin hangi mesajı vermek istediğini anlayıp ona göre tavrını belirler. Rüyalar sınanırlar. Düşeni var düşmeyen var' denir. Her rüya gören herkese aynı mesajı vermeyebilir. Hoşa gitmeyen rüyalar için, kapıdan eşiye, dışarı sadaka çıkarılır, bu sadaka uygun kime rastlanırsa ona verilir. Ayrıca sadaka verilince, verilecek sadaka körpe uşağa / küçük çocuğa dolandırılarak verilir. Burada da bir **dolandırma** uygulaması ile karşılaşılmaktadır.

Lenkeran Talişlerinde ölümün ilk gününden itibaren 40 gün kadar her gün molla gelir. 7. güne kadar yemek verilir. Yemeklerde **helva** bulundurulur.. Ölünün bulunduğu yere ölü kaldırılınca taş konur, ölü hayattan çıkınca ardı sıra o **taş** atılır. Ölü mezarlığa oğulları, torunları yoksa küregenlerinin / damatlarının ciğninde / omzunda götürülür. Ölü er kişiyi er, kadın kişiyi de kadın yuyucu yuyar. İnanca göre her Müslüman'ın boynunda 7 din kardeşini yumak / yıkamak görevi vardır şeklinde bir inanç mevcuttur. Öbür dünyaya 'Kızı yuyan ana gelip / Kızı tarafından yıkanmış anne gelmiş' denilmesi dinen bir itibardır. Ölü mezara indirilmeden evvel 3 defa yukarı kaldırılıp indirilir ve Alla hu Ekber denilerek mezara indirilir.. Aynı gün akşamı ölünün patlarından / giysisinden bir parça yakılır, yakılmaması halinde ölünün ruhunun gitmeyeceğine inanılır. Ölünün kabri üzerine 40 gün supara konulur, Kur'an okunur. İnanca göre ölüye eli deymiş olan kimse **meyyit gusüllü** almalıdır. Lenkeran Talişlerinde hanımlar mezarlığa 40 ında, yılında giderler. Ana, evladının mezarına ya Kuranla veya ekmekle gitmelidir. Çünkü evlat ananın huzuruna elinde ekmek olmasa baş aşağı getirilir / görünür. Erkekler ise her **Cuma** ve **Çarşamba** günleri mezar ziyareti yaparlar. Ebeye **mama** denir ve mezarı da saygı celbeder.⁵⁸

Ardı sıra taş atma inanç ve uygulaması Azerbaycan yazılı edebiyatına da yansımıştır. Şerif Tahirli 'O da Kuzeye Girdi' isimli şiirinde;

'.....

⁵⁷ Muhabbet Paşayeva, 'Azerbaycanlıların Qedim Dini Mifik Tesevvürlerinde Kosmoqonik İnanımların Yeri', **Folklor ve Etnoqrafiya**, 2006, S.1, sh. 64–75

⁵⁸ Kaynak Kişi; Elnar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Adet elemiştı özüne çohtan
 Haçansa her meyit gedirse yolda,
 Kuzeye atırmış bir daşı o da
 İstermiş öğrensın vardır neçe
 Görüp ölüp-gedip neçe vatandaş
 Her ayın sonunda daşı sayarmış,
 Kuzeni yeniden ora koyarmış

.....⁵⁹

Talışlarda ölünün 3'ü, 7'si, 40'ı ve senesi yapılır. Talış yaslarında ağı / ağıt vardır. Yasa katılan ölünün yakınları yüzlerini yırtar ve saçlarını yolarlar. **Yüz yırtma** ve **saç yonma** Türk kültür coğrafyasında bazen yoğun bir biçimde görülür. Yas duyurusu talışlarda ev ev dolaşarak yapılır. Bu arada Talışlarda Türk Kültürlü halkların çoğunluğunda görüldüğü gibi hanımlar **cenaze cemaati** ile birlikte kabire gitmezler.

Azerbaycan Türk yemek kültüründe Talış mutfağının özel bir konumu var. Geyte, Kara Aş, Dünya Aş ünlü talış çorbalarıdır. Tendirde / Tandırda Toyuk / Tavuk, Boz aş, Ayrıca tavuk, balık, patlıcan levengileri çok ünlüdür. Levengilerde balık, tavuk ve benzerlerinin içleri doldurularak hazırlanırlar. Biz bu yemekleri bilhassa Bozbaşı gençliğimizin geçtiği Kars'tan yakından tanıyoruz.

Aşure aşı ile ilgili olarak sadece talışlarda görülen bir inanç ve uygulama vardır. Muharremlikte aşure yapıldıktan sonra o akşam kentteki / köydeki her aileden bir ferdin adı yazılır herkes oradan birisini alıp geçerken 5 er kişilik gruplar oluşturulur. Herkes sırayla bir gece grubun yemek vermiş olur. Böylece aralarında küs olanlar da barışmış olurlar. Bu durumu anlatmak için 'Bir narı var kırk yarı' denir. Bu ikramlarda ihsan veremeyecek olanları diğer komşular konaklığa çağırırlar. Talışlarda Hidrellez inanç ve uygulaması yoktur.⁶⁰ Aşurenin hazırlanması dağıtılması kapların geri dönüşleri ile Türk kültürlü halklarda çok zengin mistik folklor malzemesi vardır. Bu yeni tespitle bilinenlerde zenginlik olmuştur.

Azerbaycan Talışçasın da kelimeler Türkçe ve Farsçadan meydana gelmiştir. Bir yemek duası örneğinde; Ha, hıdır / Huda, ceme sofranın bereket bize / Ay Allah bizim soframıza **bereket** ver. Pire gidildiğinde de, İlahi dünyamızı selamet eyle, bizi muharebelerden koru. Ay Pir, benim sözümü Allaha çattır / Allah'a ulaştır.

⁵⁹ Şerif Tahirli, a.g.e. Sh. 78.

⁶⁰ Kaynak Kişi; Ganire Sama.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/4 Summer 2008*

Beddua ederken bir Taliş 'Allah nadanın belasını versin', 'Yurdunda / evinde ölesi', 'Yurdun / Evin haraba olsun' denir.

Talişlarda güne / güneşe ant içilir. 'O nura / o **güneşe ant** olsun', Güneş doğarken 'Bu çıkan güne ant olsun' Güneş batarken de, 'Bu batan güneşe ant olsun ki,' denir. Ayrıca 'Akarsuya ant olsun ki', 'Ay a **ant** olsun ki' denir. Ayı gören taliş selavat çeker / salavat getirir

Talişlarda 3 ağır / büyük ocak vardır. Bunlar Babagiller olarak bilinirler. Baba Rahman bunlardan biridir. Baba rahman üzerine yemin edilir, 'Baba Rahman'a ant olsun', 'Ocağa gitmen kısmen olmasın' **Baba Ocağını** o köydeki her aile bir gün bakarlar. Sıralı olarak bu uygulama devam eder. O gün kesilen nezir kurbanı o eve ait olur.

Lerik Pirleri, Neşette, Bakû'nün gireceğinde / girişinde **Bibi Heybet**, Erdebil'de **Şeyh Safi**, **Şeyh Zahit**, Lenkeran'da **Seyit Cemalettin** olmakta beraber, Pir pirdir talişinki veya Lerik Talişinin ayrı piri olmaz. Talişlardaki ünlü babalar; Baba Cabir, Baba Gilani, Baba Rahman, baba Gil, Lerik Talişlerinde babalık şecere iledir. Baba adayı oğullardan vasiyetle birisi seçilir Babalıkda anaya itikat yoktur itibar vardır. Babanın her uşağı pir olmaz tekeler yapılır başka vakitlerde de yapılmakla beraber **Muharrem** ayında hususen yapılır tekelerde Ehlibeytin şenine şeblikler Kerbela okşatmaları okunur.⁶¹ Talişlerinde muharremliğin ilk 10 gününde baba evi muhakkak ziyaret edilir. Muharremlikte bu kültürü taşıyan diğer halk kesimi gibi evler temizlenir, molla çağrılır, ihsan verilir. '**şah-sey-vah sey**' denir. **Haydar Ocak**'tan yığılan para ile **aşure akşamı** hayrat verilir. Bu sabaha kadar sürer. Süt Vakti / Seher zamanı her kabirde mum yakılır.⁶²

Türk kültür coğrafyası halklarından talişlarda dil, Azeri Türkçesi-Talişçe karışımıdır. Talişçe gramer kuralları ve kelime hazinesi itibariyle Farsça ağırlıklıdır. Laylalar / Ninniler Azeri Türkçesi ve Talişçe okunurlar. Talişçe bir duada 'Hıdı heyir bıda / Allah hayrini versin' veya 'Mubarekli / Mübarek olsun hayırlı olsun' Bir Taliş boş bir eve girince evi selamlar eve selam verir. Yatağına giren şahıs, 'Hayırlı sabahlar aç yüzümüze' denir.

⁶¹ Kaynak kişi; Musa Rıza Talişlenkeran

⁶² Kaynak Kişi; Elnar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*